

Breda

Lage Vuchtpolder

Archeologische begeleiding (protocol IVO-P)

Drs. J.H. Nollen en G.P.A.M. Nieuwlaat Ba MSc

Erfgoedrapport Breda 259
ISSN: 2210-9552

COLOFON

Titel: Breda, Lage Vuchtpolder

Erfgoedrapport Breda 259

Auteur: Drs. J.H. Nollen en G.P.A.M. Nieuwlaat Ba MSc

Kaarten: G.P.A.M. Nieuwlaat Ba MSc, dr. M. L. Craane

Eindredactie en autorisatie: drs. F.J.C. Peters

Veldwerk en uitwerking: L. de Jonge MA, J.S. Harmanus, Drs. J.H. Nollen,
G.P.A.M. Nieuwlaat Ba MSc, J. Bertens.

Senior archeologen: drs. J.H. Nollen en L. de Jonge MA

Datum akkoord: 26-02-2019

ISSN: 2210-9552

© Gemeente Breda, 2019

Directie Ontwikkeling

Afdeling Ruimte

Postbus 90156

4800 RH Breda

Samenvatting

In opdracht van de Directie Ontwikkeling Afdeling MM van de Gemeente Breda heeft de Afdeling Ruimte van de gemeente Breda een archeologische begeleiding uitgevoerd binnen het plangebied 'Lage Vuchtpolder'. Aanleiding voor het onderzoek is de voorgenomen natuurontwikkeling binnen het plangebied, waarbij de grondwerkzaamheden dieper gaan dan 0,30 m – mv. De werkzaamheden bestonden onder andere uit het herprofiëren van bestaande sloten, het aanleggen van duikers en stuwen, het verwijderen en aanleggen van dammen, de aanleg van waterlopen en de aanleg van de 'nieuwe redoutes'.

Voor de aansluiting van een sloot op een nieuwe duiker moest er ter hoogte van het voetgangersbruggetje een diepe sleuf worden gegraven dwars door de Zwarte Dijk. Dit bood een kans om de dwarsdoorsnede van deze oude weg te onderzoeken. In het profiel zijn twee greppels, karrensporen en een knuppelweggetje aangetroffen. Uit de doorsnede kan worden opgemaakt dat hier gedurende een lange periode een weg heeft gelegen die aan de noordzijde geflankeerd werd door een afwateringsgreppel. Door middel van de greppels en ook de takkenlaag en de zandlagen is meerdere keren geprobeerd om de weg droog en begaanbaar te houden. Dit zal best lastig zijn geweest door de aanwezigheid van de natte venige laag direct onder de weg. Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor een kunstmatig opgehoogd dijklichaam, er zijn wel ophogingslagen van een weg gevonden. Mogelijk heeft de dijk iets zuidelijker gelegen.

Inhoud

1	Inleiding	5
2	Ligging en aard van het terrein.....	6
3	Landschappelijke gegevens en historische context.....	7
4	Archeologische achtergronden.....	9
5	Doelstelling	10
6	Werkwijze en resultaten	13
7	Conclusie en aanbeveling	18
8	Literatuur.....	20

Bijlage 1. Sporenlijst

Bijlage 2. Vondstenlijst

1 Inleiding

In opdracht van dhr. Rozendal namens de Directie Ontwikkeling Afdeling MM van de Gemeente Breda heeft de Afdeling Ruimte van de gemeente Breda van 27-09-2016 t/m 24-01-2017 een archeologische begeleiding uitgevoerd binnen het plangebied „Lage Vuchtpolder”. Aanleiding voor het onderzoek is de voorgenomen natuurontwikkeling binnen het plangebied, waarbij de grondwerkzaamheden dieper gaan dan 0,30 m – mv. De werkzaamheden bestonden onder andere uit het herprofilen van bestaande sloten, het aanleggen van duikers en stuwen, het verwijderen en aanleggen van dammen, de aanleg van waterlopen en de aanleg van de 'nieuwe redoutes'. Verder geldt binnen het plangebied voornamelijk een lage verwachting, maar deels ook hoge of middelhoge verwachting. De werkzaamheden kunnen de eventuele aanwezige archeologische resten beschadigen of vernietigen.

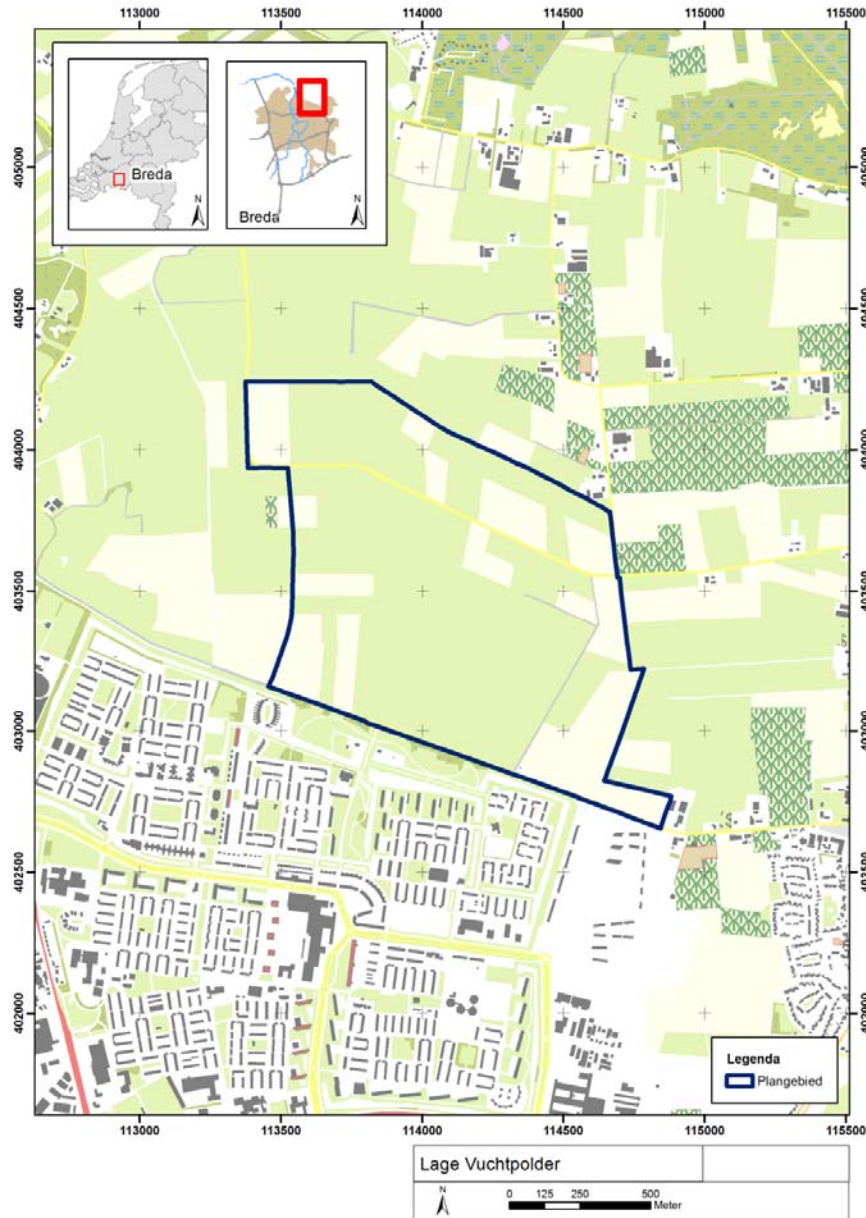
Het doel van de archeologische begeleiding (protocol proefsleuven) is op een snelle en betrouwbare wijze inzicht te verschaffen in de aanwezigheid van archeologische resten in het plangebied. Daarbij dient voldoende inzicht te worden gegeven in de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van de mogelijk aanwezige bewoningssporen op de betreffende locatie (aard, ouderdom, omvang, gaafheid, conservering) teneinde tot een waardestelling te kunnen komen. Belangrijk is dat op basis van het inventariserende veldonderzoek een beslissing kan worden genomen of verder (voor)onderzoek op het terrein noodzakelijk en verantwoord is. Het veldwerk is uitgevoerd conform de richtlijnen van het Programma van Eisen((PvE) nummer 2016-10, opgesteld door dr. M.L. Craane en drs. F.J.C. Peters, senior KNA-archeoloog van de Afdeling Ruimte, directie Ontwikkeling, van de gemeente Breda.

Administratieve gegevens

Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Breda
Plaats	Breda & Teteringen
Toponiem	Lage Vuchtpolder
Objectcode	BR-443-16
Hoekcoördinaten RD	113.373 / 404.247 114.664 / 403.782 113.452 / 403.163 114.844 / 402.663
Kaartblad	44D
Onderzoeksmeldingsnr.	4014857100
Opdrachtgever	Afdeling Vastgoedontwikkeling, gemeente Breda
Bevoegd gezag	Gemeente Breda
Uitvoerder	Gemeente Breda, Afdeling Ruimte
Sr. KNA-archeoloog	drs. Joeske Nollen, Lina de Jonge MA
Veldtechnicus	John Harmanus, Gijs Nieuwlaat

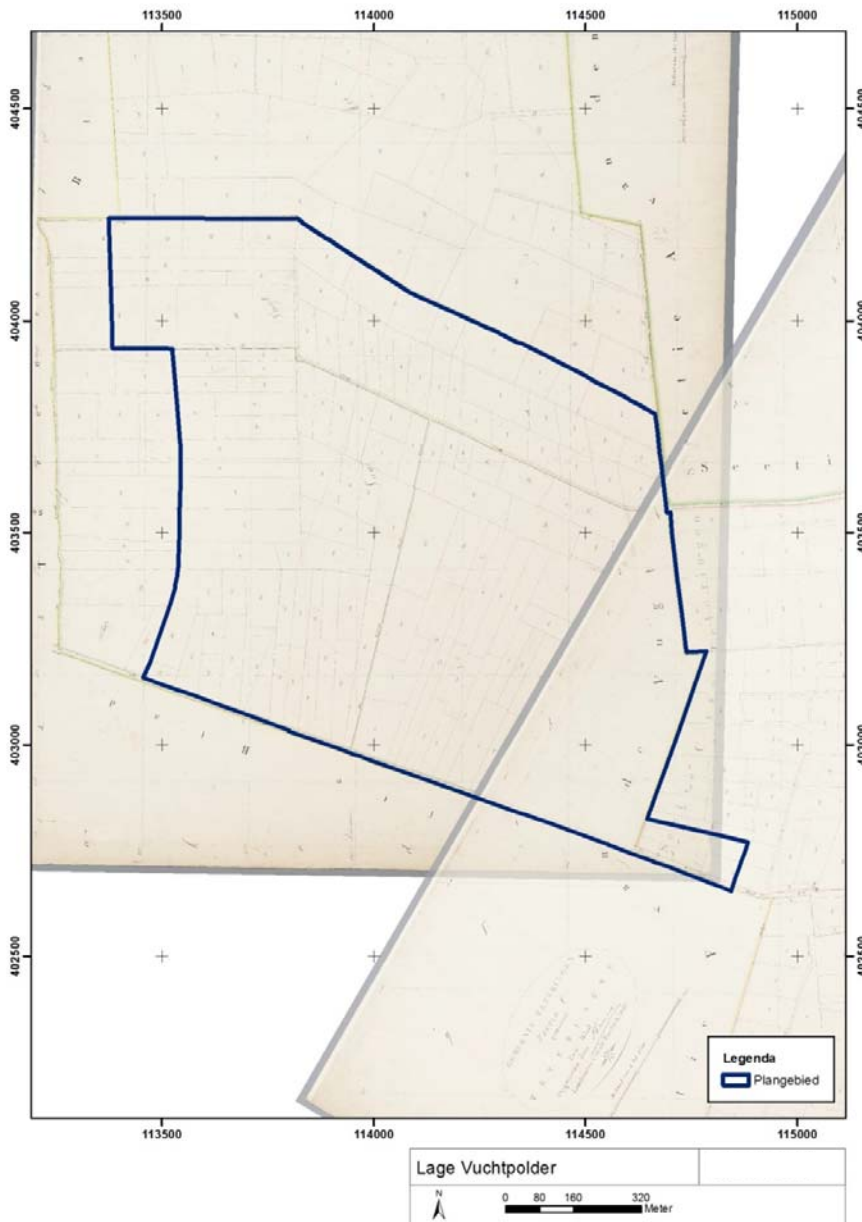
2 Ligging en aard van het terrein

Het plangebied is gelegen aan de noordelijke zijde van Breda. Het perceel waarop het plangebied is gelegen wordt in het zuiden begrensd door de Zwarte Dijk, in het westen door de Middenweg en in het oosten door een deel van het Bergse Pad. Het overige deel van de oostelijke grens, en de volledige noordelijke grens zijn perceelgrenzen. Het plangebied werd gebruikt als weide en akkergrond.

Afbeelding 1. Het plangebied (blauw omlijnd) op de huidige topografie.

Het plangebied is grotendeels gelegen in de beemden van de Lage Vucht. Om de beemden te ontwateren liepen er diverse schouwsloten door dit gebied. Leenders (2006) heeft geen nederzettingen, heerlijkheden of landgoederen of bos of heide in het plangebied gekarteerd. Het plangebied wordt in het zuiden begrensd door de Zwarte Dijk. Deze dijk vormde ook de locatie voor de buitenwal ten tijde van het beleg van Breda door Spinola in 1624 en door Frederik Hendrik in 1637. Langs deze lijn waren ter hoogte van het plangebied ook een tweetal redoutes gesitueerd. Deze zullen tijdens de werkzaamheden weer in het landschap zichtbaar worden gemaakt. De redoutes zijn niet op de originele locatie gereconstrueerd zodat eventuele archeologische sporen in de bodem ook niet verstoord zouden worden. Langs de schouwsloten in het plangebied lopen diverse dijken zoals het Moerdijkje, het nieuwe dijkje en de Zwarte Dijk. Deze bestaan nog steeds. Ook de kadastrale minuut uit 1824 laat zien dat het landschap (de dijken, sloten en percelingsgrenzen) in bijna twee eeuwen weinig veranderd zijn.

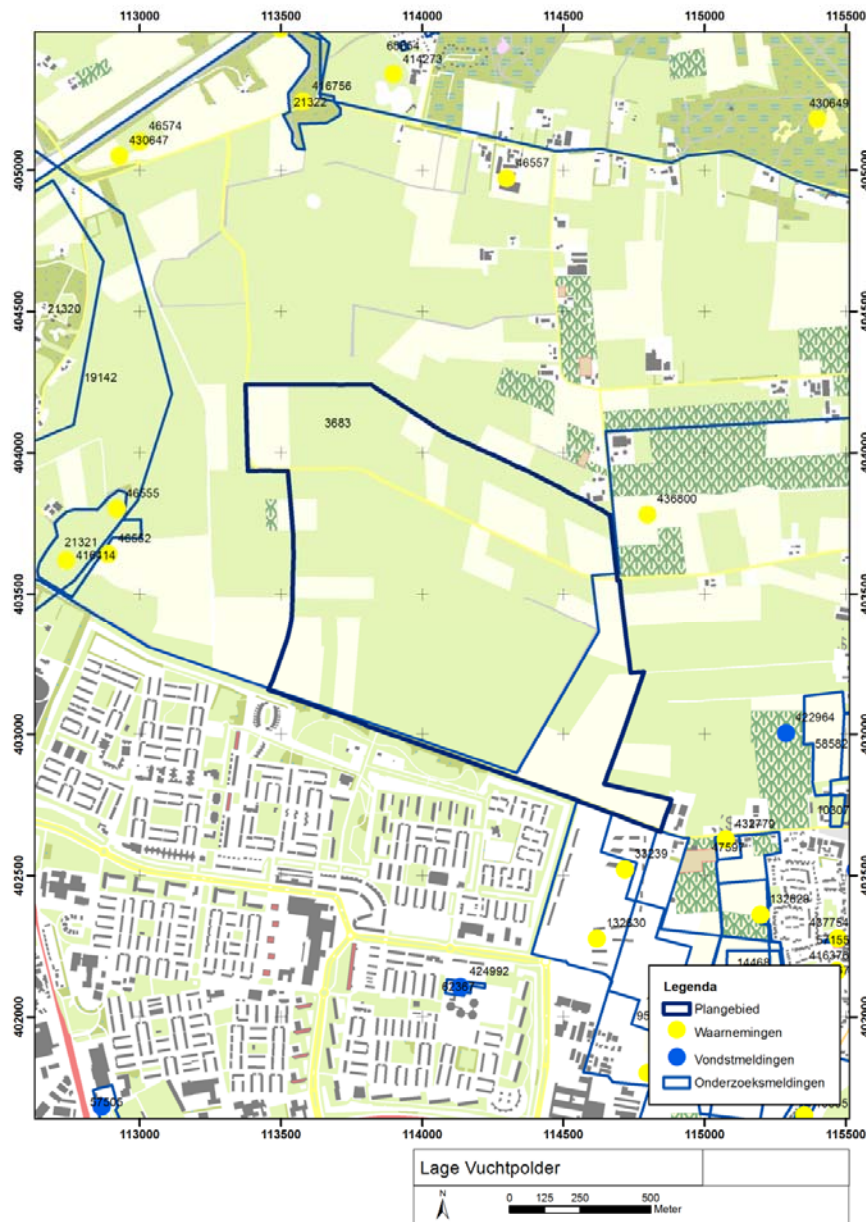
Afbeelding 3. Het plangebied geprojecteerd op de kadastrale minuut van 1824.

4 Archeologische achtergronden

Het plangebied is gelegen binnen de contouren van het onderzoeksgebied voor de archeologische effectrapportage ten behoeve van het bestemmingsplan buitengebied Teteringen (onderzoeksmelding 3683; BR-147-02). Tijdens het booronderzoek zijn in het plangebied geen vondsten gedaan. In de gespecificeerde archeologische verwachting krijgt het plangebied grotendeels een lage verwachting. Langs de oostelijke grens van het plangebied geldt echter een middelhoge verwachting.

Binnen het onderzoeksgebied (een straal van 500 m rondom het plangebied) zijn verder nog een aantal onderzoeken uitgevoerd. Het plangebied is gelegen ten noordwesten van melding 10301 (BR-080-97). Dit betreft een kartering dmv boringen van het buitengebied van Teteringen door RAAP uit 1997. Hierbij zijn weinig vindplaatsen aangetroffen. Er zijn wel enkele oppervlaktevondsten van vuursteen gedaan. Ook onderzoeksmeldingen 10303, 10306 en 10307 hebben betrekking op deze kartering.

Op circa 500 m ten westen van het plangebied is een proefsleuvenonderzoek en archeologische begeleiding uitgevoerd ter hoogte van de Strikberg (onderzoeksmelding 21321, BR-147-07). Hierbij zijn greppels gevonden van de buitenwal van de belegering van 1624/25 uit de 19^e en 20^e eeuw.

Afbeelding 4. Onderzoeksmeldingen, Vondstmeldingen, en Waarnemingen uit Archis3.

5 Doelstelling

De archeologische begeleiding onder het protocol proefsleuven heeft tot doel het aanvullen en toetsen van de gespecificeerde verwachting zoals deze is aangegeven op de beleidskaart. Binnen Breda zijn twee archeoregio's vertegenwoordigd waar het archeologisch onderzoek zich op richt, namelijk het Brabants zandgebied (archeoregio 4 of het Hoge) en het Zeeuws kleigebied (archeoregio 14 of het Lage). Hierbij zijn de hoofdstukken 11, 17, 18 en 22 voor archeoregio 4 en de hoofdstukken 11, 14, (15) en 16 voor archeoregio 14 van de Nederlandse Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA) van belang (www.noaa.nl).

In de omgeving van Breda kunnen archeologische sporen en vondsten worden aangetroffen uit het paleolithicum tot en met het neolithicum, maar deze worden niet op grote schaal aangetroffen. Over de vroegste bewoning van het gebied is weinig bekend. Archeologisch onderzoek in de nabije omgeving heeft uitgewezen dat het dekzandlandschap (archeoregio 4) van Breda-West vanaf de bronstijd (circa 2000 v.Chr.) vrij intensief bewoond is geweest. Hierbij is tevens een beeld ontstaan van de bewoning in de ijzertijd (500 v. Chr. tot begin van de jaartelling), Romeinse tijd (begin van de jaartelling tot circa 400 na Chr.) en vroege middeleeuwen (450-1050 na Chr.). Achterliggend doel van het onderzoek is het zo compleet mogelijk onderzoeken van enkele dekzandruggen in het landschap waardoor een duidelijk beeld gevormd kan worden van de bewoningsgeschiedenis, de ontwikkeling van de bewoning in de regio en het gebruik van de ruimte in al zijn aspecten op deze landschappelijke eenheden.

In de late middeleeuwen en nieuwe tijd neemt de hoeveelheid activiteiten – en de archeologische overblijfselen daarvan – toe. Voor de gemeente Breda zijn naast de sporen uit de bronstijd tot en met de vroege middeleeuwen ook de sporen uit de late middeleeuwen (de periode van stadsontwikkeling), de sporen verbonden aan de Nassaus en de sporen uit de Spaanse tijd van groot belang.

Ook onderwerpen uit meer recente perioden kunnen voor de geschiedenis en voor het verhaal van de stad Breda aanleiding zijn een archeologisch (voor)onderzoek te laten uitvoeren.

In het noorden en noordwesten van Breda bevindt zich archeoregio 14, een lager gelegen en nat gebied. Het betreft een paleolandschap waar overstromingen en veengroei (afzettingen van Duinkerken, Walcheren laagpakket) een belangrijke rol spelen.

Het landschap waarin de mensen gedurende de bewoningsperiode woonden is op diverse wijzen ingericht en gebruikt. De nalatenschap van deze inrichting en het gebruik daarvan geeft ons weer de mogelijkheid inzicht te krijgen in het leef- en denkpatroon van de bewoners gedurende de late prehistorie en de middeleeuwen. De vraagstellingen bij dit thema beslaan een breed geheel, van nederzetting tot begravingen worden uiteengezet in de LOAB (Lokale OnderzoeksAgenda Breda). Het doel is een beeld te creëren van het leven in de regio Breda. De aandacht bij het onderzoek naar het natuurlijke landschap is met name gericht op de niet door de mens beïnvloede omgeving c.q. die aspecten van de natuur die uiteindelijk het menselijk handelen hebben beïnvloed. Bij dit onderzoeksthema staat de ontstaanswijze van het gebied centraal. Er kan namelijk naast de landschappelijke ligging van de vindplaatsen ook een beeld verkregen worden van de ruimere regio.

Het onderzoek betreft een archeologische begeleiding (AB) ter plaatse van de voorgenomen zone met bodemingrepen. Bij het onderzoek zijn de volgende gebiedsgerichte onderzoeksvragen richtinggevend:

- Zijn er aanwijzingen voor activiteiten uit de Tachtigjarige oorlog? Zijn er sporen van een legerkamp, of omwalling?
- Hoe is de bodemopbouw in het gebied (tevens eventueel door middel van boringen in kaart te brengen)?
- Zijn er sporen uit het paleolithicum/mesolithicum aanwezig?
- Zijn er sporen uit (het neolithicum,) de bronstijd, ijzertijd of Romeinse tijd aanwezig?
- Zijn er sporen van ontginning aanwezig?
- Is er sprake van een esdek en wat is de ontwikkeling en datering hiervan?
- Zijn er sporen die wijzen op middeleeuwse oorsprong van de bewoning?
- Zijn er sporen van oudere infrastructuur aanwezig?
- Is er bebouwing aanwezig?
- Zijn er nog andere (bewonings)sporen?
- Wat is de aard, omvang (begrenzing vaststellen), datering, context, gaafheid, kwaliteit van de aangetroffen sporen?
- Wat is de waarde van de aangetroffen sporen?

Naast deze specifieke onderzoeksvragen dient aandacht te worden besteed aan onderstaande onderzoeksthema's en vraagstellingen die vanuit het totale archeologisch onderzoek in Breda-West zijn vertaald.

Landschap

- Hoe zag de paleogeografie er uit? Wat is de geomorfologische achtergrond van het huidige landschap? Wat is de hydrologische ontwikkeling in het gebied?
- Welke ontwikkelingen van het landschap en het milieu vonden gedurende deze periode plaats en welke invloeden hadden deze op het leefmilieu van de mens?

Bodem

- Tot op heden bestaat nog geen compleet beeld van de bodemopbouw in het centrum van Breda. Dit is onder andere het gevolg van het feit dat in de loop van de late middeleeuwen de mens op grote schaal het natuurlijk landschap heeft aangepast door middel van ophogingen. Enerzijds lijkt het landschap een belangrijke rol gespeeld te hebben bij het uitkiezen van de oudste nederzettingkern van Breda, anderzijds heeft men aan het eind van de 13^e eeuw en het begin van de 14^e eeuw op grote schaal de natuurlijke loop van de Mark teruggedrongen ten behoeve van uitbreiding en verdichting van de middeleeuwse kern. Ook bij de aanleg van de stadsverdediging lijkt het reliëf en landschap een belangrijke rol gespeeld te hebben. Informatie over de exacte wisselwerking tussen het natuurlijk landschap en de ontwikkeling en inrichting ligt op veel plaatsen in het bodemarchief opgeslagen.
- Archeologisch onderzoek naar het gebruik en de functie van beekdalen in het verleden heeft tot nu toe op kleine schaal plaats gevonden. Om beter inzicht te verkrijgen in de relatie en interactie tussen mens en beekdalen is het van belang de bodemopbouw en processen van bodemvorming in beekdalen beter in kaart te brengen.
- De hoger gelegen dekzandruggen zijn van oudsher geliefde plaatsen voor de mens om zich te vestigen. De ontwikkeling van cultuurlagen en esdekken is een belangrijk onderdeel van het archeologisch onderzoek. Op basis van deze ontwikkelingen kan een beter inzicht worden verkregen in het gebruik, de functie en betekenis van het landschap voor de mens.
- In Breda komen niet alleen pleistocene zandgronden voor die worden aangeduid als het Hoge, in het noordelijke deel van Breda komen holocene afzettingen voor, het Lage. In dit deel van Breda komen moeren (veengebieden), dalletjes, dijken, beemden en donken voor. Vooral de beemden zijn een kenmerkend onderdeel van het Lage en werden als grasland werden in het verleden extensief gebruikt als hooilanden en voor het weiden van vee. De functie van en de relatie tussen het Lage en de mens is nog niet intensief onderzocht.

Flora/fauna

- Wat was de aard van de begroeiing van het landschap gedurende de periode late prehistorie tot en met de middeleeuwen en welke invloeden had deze op de leefwijze van de mens?
- Welke wilde dieren kwamen in de vrije natuur in de omgeving van de nederzetting en de nederzetting zelf voor, zowel op het land als in het water en welke invloed hadden deze op de leefwijze van de mens?
- Welke gedomesticeerde dieren kwamen in de omgeving van de nederzetting en in de nederzetting zelf voor, zowel op het land als in het water en welke invloed hadden deze op de leefwijze van de mens?
- Het verkrijgen van informatie over de lange termijnontwikkeling van de vegetatie in de regio; de verhouding tussen de gebruikte en niet-gebruikte ruimte; de agrarische economie; de voedsel economie; het gebruik van ruimte in huizen en op erven.

Bewoning / Nederzetting

- Zijn er nederzettingssporen op het terrein aanwezig en welke datering hebben zij? Geef, indien mogelijk, een fasering binnen de nederzetting.
- Hoe is de bewoning gestructureerd – losse erven of geconcentreerde bewoning? Is het mogelijk complete erven op dit terrein uit enige periode te onderzoeken?
- Wat is de verklaring voor de locatiekeuze ten opzichte van het 'natuurlijke' landschap en indien mogelijk het cultuurlandschap?
- Welke relatie is er te leggen tussen eventueel in tijd opvolgende elementen in het landschap (bv nederzettingssporen en begravingen uit uiteenlopende perioden)?

- Is er een koppeling mogelijk tussen de archeologische en de historische gegevens en archieven en welke relevantie of betekenis heeft dit?

Verkaveling

- Zijn er sporen van verkaveling in het terrein, en zo ja wat is de aard en de wijze van aanleg van de verkaveling (sloten, greppels, afrastering, etc.)?
- Wat is de vorm van de verkaveling en omvang van de omgrensde percelen, zowel binnen als buiten een eventuele nederzetting?
- Welke relatie is er te leggen tussen de perceelgrenzen en de vroegste kadasterkaarten?
- Waarvoor zijn de kavels gebruikt?

Infrastructuur

- Komen er in het gebied sporen van paden, wegen en voorden voor en welke relatie hebben deze tot het onderzoeksgebied?
- Komen er in het gebied waterbeheerstructuren voor zoals dijken, gemalen, stuwen en (afwatering)sloten en welke relatie hebben deze tot het onderzoeksgebied?
- Wat is de relatie tussen de gebouwen en de diverse elementen van de infrastructuur?
- Wat is de relatie tussen de vormen van infrastructuur en de historische gegevens over paden en wegen?

Vestingbouw

- Zijn in het onderzoeksgebied sporen van vestingbouw of linies (onverstoord) aanwezig?
- Welke fasen uit de vestingbouw zijn op het terrein aanwezig?
- Zijn de sporen van vestingbouw te koppelen aan de vestingkaarten (uitgave gemeente Breda 2008)?

Complextype/Ensemble

- Hoe kan de locatie beschreven worden in termen van ensembles van sporentypen en -clusters? Het gaat erom ensembles te typeren opgebouwd vanuit de meest eenvoudige vorm tot de meest samengestelde vorm. Deze getypeerde (representatieve of juist uitzonderlijke) ensembles hebben de functie van bouwsteen in de beschrijving van de aard van het gehele complextype.
- Het verkrijgen van inzicht in de lange termijnontwikkeling van de bewoning in de regio en daaraan gerelateerd het gebruik van de ruimte.
- Inzicht krijgen in de begrenzing en het karakter van de bewoningssporen; inzicht krijgen in de ruimtelijke en chronologische relatie tussen bewoningssporen uit verschillende perioden; vraagstukken omtrent continuïteit en discontinuïteit in bewoning beantwoorden; inzicht krijgen in de functie en het gebruik van zones in het landschap, bijvoorbeeld de situering van "site" en "off-site", nederzetting en grafvelden, dekzandrug en beekdal.

6 Werkzaamheden en resultaten

Tijdens het onderzoek is waar mogelijk gewerkt conform het Programma van Eisen (2016-10) en de KNA 4.0. De graafwerkzaamheden zijn uitgevoerd tot de vereiste diepte onder begeleiding van een senior KNA-archeoloog. De diepte van de graafwerkzaamheden is niet dieper gegaan dan welke vanwege de natuurontwikkeling noodzakelijk was. De ontgraving werd uitgevoerd door de aannemer en de Senior KNA archeoloog is regelmatig op de locatie gaan kijken en heeft foto's gemaakt en wanneer nodig profielen gedocumenteerd en vondsten verzameld. De aannemer heeft de archeologen op tijd op de hoogte gesteld bij het aantreffen van 'bijzondere vondsten' en wanneer de werkzaamheden aanleiding gaven voor intensievere begeleiding. Vooral bij de verlaging van de weilanden, de aanleg van de nieuwe redoutes en de doorsnede door de zwarte dijk heeft er een intensievere begeleiding plaatsgevonden. Al gauw bleek dat bij de aanleg van nieuwe sloten en de herprofilering van oude sloten een intensieve archeologische begeleiding niet nuttig was en is volstaan met enkele bezoeken. Tijdens het onderzoek is waar mogelijk gewerkt conform het Programma van Eisen (2016-10) en de KNA.

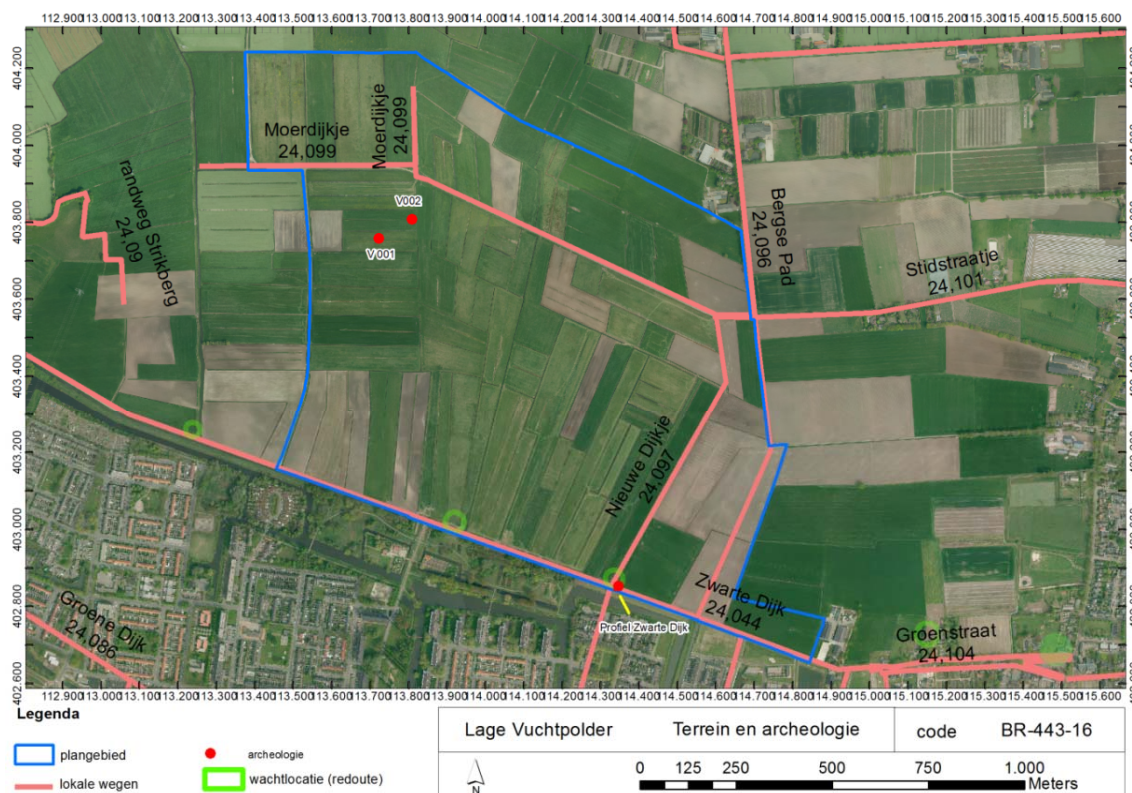

Afbeelding 5. Links de herprofilering van de sloten, rechts de verlaging van de weilanden.

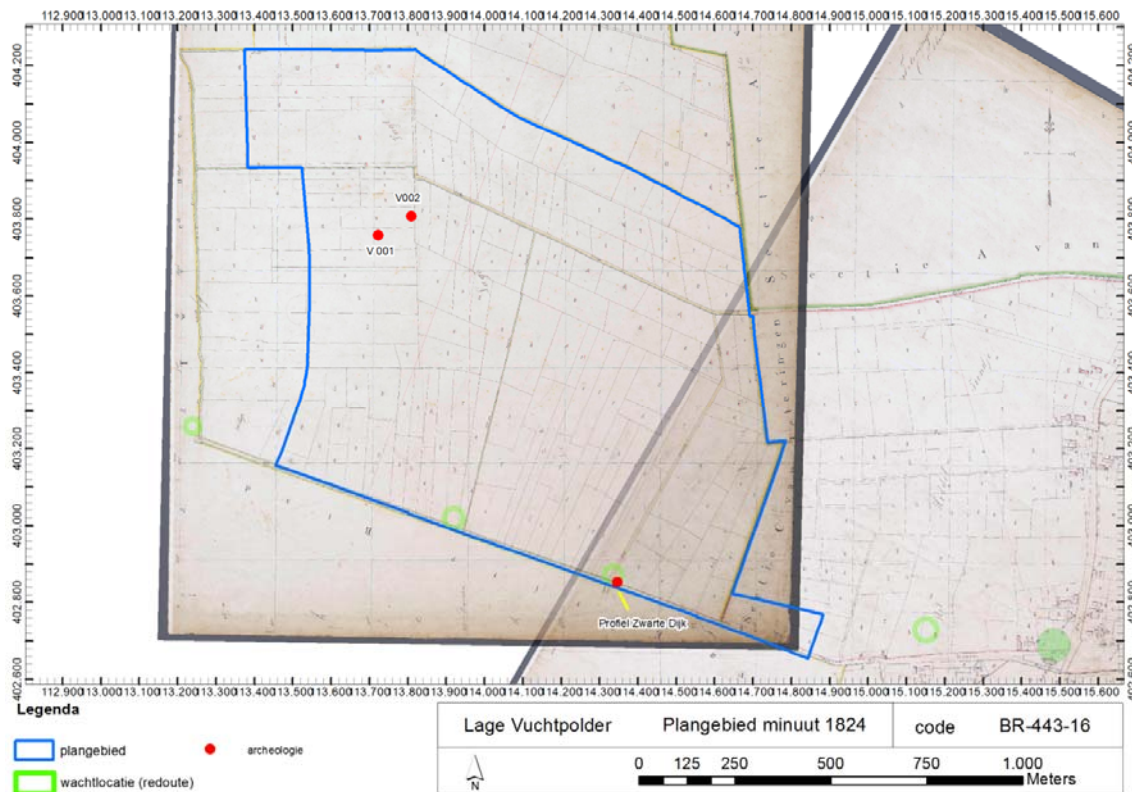
Bij de verlaging van de weilanden is de bouwvoor verwijderd tot in de A-horizont of tot in de venige laag (S 005). In deze laag tekenden zich lange oost-west georiënteerde banen af (zie afb. 5 rechts). In deze banen was de bodem dieper omgeploegd en waren de A en C horizont vermengd geraakt, vaak zaten hierin ook restanten van voormalige gewassen in zoals maisstobben. In de profielen van de geherprofileerde en de nieuwe sloten zijn enkele sporen gevonden van dichtgemaakte sloten, deze kwamen vaak overeen met de voormalige perceelscheidingen bekend van de kadasterkaart uit 1824.

Afbeelding 6. Links archeologen tekenen het profiel bij de aanleg van een duiker, rechts de reconstructie van een van de redoutes.

Afbeelding 7. De ligging van het plangebied met de vondstlocaties en de locatie van het profiel door de Zwarte Dijk.

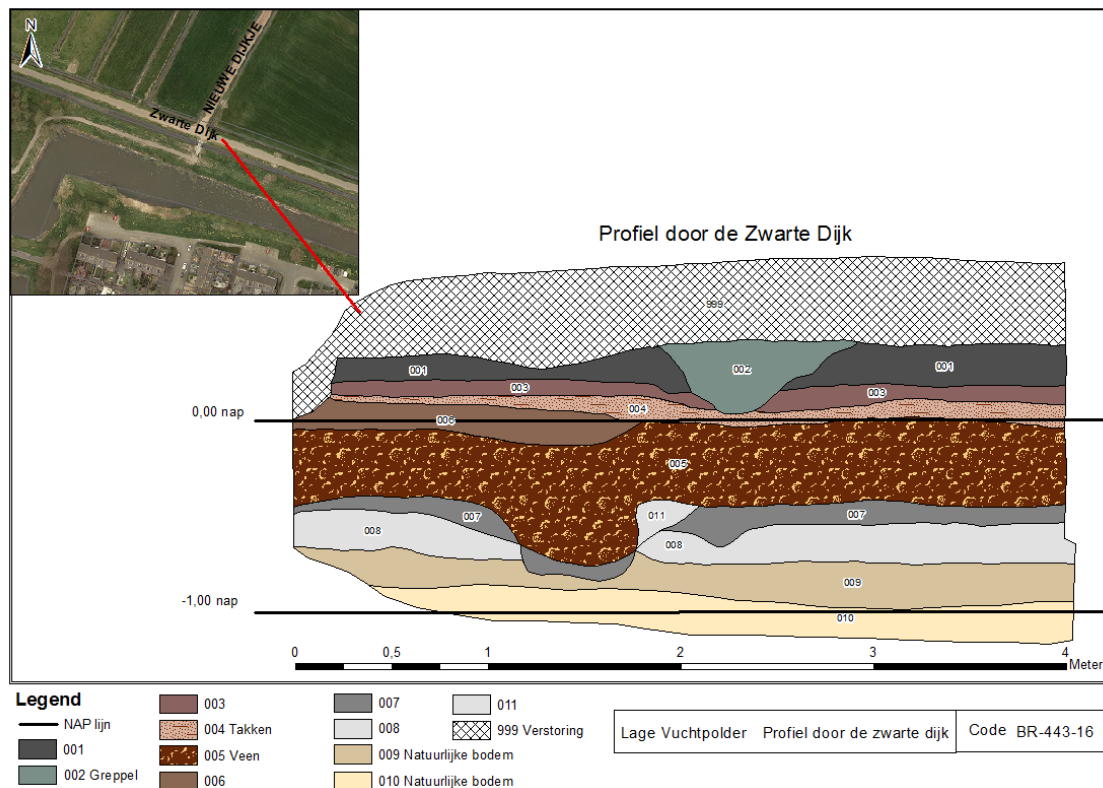

Afbeelding 8. De ligging van het plangebied met de vondstlocaties en de locatie van het profiel door de Zwarte Dijk op de kadastrale minuut van 1824.

6.1 Resultaten

Bodemopbouw

De bodemopbouw was in het hele plangebied min of meer hetzelfde. Van onder naar boven bestaat het profiel in het plangebied uit een C-horizont (S 950), een venige laag (S 005), een A-horizont (S 990) en de bouwvoor (S 999). De dikte van de venige laag varieerde van 0 tot 40 centimeter. Op sommige plaatsen was de venige laag niet meer aanwezig en is de veenlaag door ploegen waarschijnlijk volledig opgenomen in de A-horizont. Voor de aanleg van een duiker onder de Zwarte Dijk is de ondergrond tot ongeveer twee meter onder maaiveld weggegraven hierdoor kon de opbouw van de C-horizont ook wat beter worden bestudeerd. De C-horizont was afgedekt met een veenlaag van 40 centimeter dik die bestond uit donkerbruin zwak zandig, zwak amorf veen waarin nog veel plantenresten en takken herkenbaar waren. De natuurlijke bodem daaronder bestond uit licht grijs sterk siltig zand met plantenresten (S 008) daaronder eenzelfde laag maar dan iets kleiiger (S 009). Onder S 009 was het zand zwak siltig en slecht gesorteerd met wat grindjes erin ook in deze laag zaten nog plantenresten.

Afbeelding 9. Het profiel onder de Zwarte Dijk.

Doorsnede Zwarte Dijk

Voor de aansluiting van een sloot op een nieuwe duiker moest er ter hoogte van het voetgangersbruggetje een diepe sleuf worden gegraven. Dit bood een kans om de dwarsdoorsnede van deze oude weg te onderzoeken. Volgens Leenders functioneerde de Zwarte Dijk als weg en waterkering, en is tevens als buitenwal gebruikt bij de belegeringen van Breda door Spinola in 1625 en door Frederik Hendrik in 1637.

Er zijn verschillende lagen onderscheiden in het profiel. Bovenop het natuurlijke zand was een 40 centimeter dikke veenlaag (S 005) te zien. In het profiel was duidelijk te zien dat deze veenlaag een oudere sloot (S 007) afdekte. Wanneer dit veen is ontstaan is niet duidelijk. Bovenop het veenpakket was er een laag met karrensporen te zien (S 006) die werden afgedekt door een laag met horizontale, haaks op de weg geplaatste takken (S 004). Deze laag met takken lijkt op een knuppelweg. Dit soort paden werd aangelegd door moerasachtig terrein om dit doorgaanbaar te houden. Op de takkenlaag waren twee zandige lagen aangebracht (S 003 en 001). Onder de recente verhardingslagen is ook nog de ingraving van een greppel of slootje te zien (S 002). Uit de doorsnede kan worden opgemaakt

dat hier gedurende een lange periode een weg heeft gelegen die aan de noordzijde geflankeerd werd door een afwateringsgreppel. Door middel van de greppels en ook de takkenlaag en de zandlagen is meerdere keren geprobeerd om de weg droog en begaanbaar te houden. Dit zal best lastig zijn geweest door de aanwezigheid van de natte venige laag direct onder de weg. Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor een kunstmatig opgehoogd dijklichaam, er zijn wel ophogingslagen van een weg gevonden. Mogelijk lag de oude dijk ten zuiden van de huidige weg.

Afbeelding 10. Het profiel onder de Zwarte Dijk met daarin de greppels S 002 en spoor S 007.

Sporen

Tijdens het onderzoek zijn twee spoornummers uitgedeeld in het vlak van het plangebied. Het gaat om de venige A-horizont (S 990), en de C-horizont (S 950). In het profiel door de Zwarte Dijk zijn twaalf verschillende spoornummers uitgedeeld S 001 t/m 011 en S 999. Daarvan zijn twee spoornummers gegeven aan greppels (S 007 en S 002) en één aan een knuppelpaadje (S 004). S 002 was een greppel die was ingegraven in de zandige ophogingslaagjes van de weg. De greppel was oost-west georiënteerd en lag parallel aan de Zwarte Dijk. Dit spoor was minimaal 1 meter breed en de onderkant van de greppel lag op een diepte van 0,03 + NAP. De greppel was opgevuld met grijs donkerbruin iets lichtgrijs gemengd matig siltig zand met baksteenbrokjes en houtskoolspikkels. Op en dieper niveau onder de veenlaag is een oudere greppel gevonden S 007. Deze greppel was ook oost-west georiënteerd en lag parallel aan de zwarte dijk. De onderkant van de greppel bestond uit donkerbruin humeuze matig siltige klei met plantenresten. Daarboven was het veen in en over de greppel gevormd. Op het veen lagen enkele met zand opgevulde karrensporen, daarbij was duidelijk te zien dat deze in het veen waren weggezakt (S 006). Later is hierop een verharding van takken aangelegd een zogenaamd knuppelweggetje (S 004).

Vondsten en monsters

Tijdens het onderzoek zijn twee vondstnummers uitgegeven en zijn zes monsters genomen. De vondsten zijn in het noordwestelijk deel van het plangebied aangetroffen. Het gaat om een fragment vuursteen dat van natuurlijke oorsprong bleek te zijn, en enkele fragmenten aardewerk. Het aardewerk is in de A-horizont (S 990) aangetroffen en bestaat uit een bodemfragment van een voorraadpot van roodbakkerd aardewerk met loodglazuur en ijzerengobe en twee fragmenten industrieel wit aardewerk behorende tot een bord en een kopje. Het aardewerk dateert uit de Nieuwe Tijd B en Nieuwe Tijd C (1650 of later). De monsters zijn genomen in het profiel van de Zwarte Dijk en bestaan uit twee monsters voor pollenonderzoek en vier monsters van houtresten die onderdeel uitmaakten van de knuppelweg. De twee pollenmonsters vormen samen een aaneengesloten verticale doorsnede door het veen en de omliggende lagen van in totaal 90 centimeter hoog. De monsters zijn in het kader van dit onderzoek niet onderzocht maar blijven beschikbaar voor nader onderzoek wanneer dit nodig

wordt geacht. Ik adviseer om de houtmonsters niet verder te onderzoeken, en ze daarom te deselecteren.

7 Conclusie en aanbeveling

In opdracht van dhr. Rozendal namens de Directie Ontwikkeling Afdeling MM van de Gemeente Breda heeft het Team Erfgoed van de gemeente Breda een archeologische begeleiding van de werkzaamheden in de Lage Vuchtpolder te Breda uitgevoerd. Aanleiding voor de werkzaamheden is de aanleg van een nieuwe natuur en redoutes in het plangebied. Voor de aansluiting van een sloot op een nieuwe duiker moest er ter hoogte van het voetgangersbruggetje een diepe sleuf worden gegraven dwars door de Zwarte Dijk. Dit bood een kans om de dwarsdoorsnede van deze oude weg te onderzoeken. In het profiel zijn twee greppels, karrensporen en een knuppelweggetje aangetroffen. Uit de doorsnede kan worden opgemaakt dat hier gedurende een lange periode een weg heeft gelegen die aan de noordzijde geflankeerd werd door een afwateringsgreppel. Door middel van de greppels en ook de takkenlaag en de zandlagen is meerdere keren geprobeerd om de weg droog en begaanbaar te houden. Dit zal best lastig zijn geweest door de aanwezigheid van de natte venige laag direct onder de weg. Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor een kunstmatig opgehoogd dijklichaam, er zijn wel ophogingslagen van een weg gevonden. Mogelijk heeft de dijk iets zuidelijker gelegen.

7.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen

Gezien de aangetroffen sporen en vondsten zullen alleen de gebiedsspecifieke onderzoeksvragen beantwoord worden.

- Zijn er aanwijzingen voor activiteiten uit de Tachtigjarige oorlog? Zijn er sporen van een legerkamp, of omwalling?
Er zijn geen sporen aangetroffen die direct in verband kunnen worden gebracht met activiteiten uit de Tachtigjarige Oorlog.
- Hoe is de bodemopbouw in het gebied (tevens eventueel door middel van boringen in kaart te brengen)?
Van onder naar boven bestaat het profiel in het plangebied uit een C-horizont (S 950), een venige laag (S 005), een A-horizont (S 990) en de bouwvoor (S 999).
- Zijn er sporen uit het paleolithicum/mesolithicum aanwezig?
Nee, er zijn geen sporen uit het paleolithicum of mesolithicum aangetroffen.
- Zijn er sporen uit (het neolithicum,) de bronstijd, ijzertijd of Romeinse tijd aanwezig?
Nee, er zijn geen sporen uit het neolithicum, de bronstijd, ijzertijd of de Romeinse tijd aangetroffen.
- Zijn er sporen van ontginning aanwezig?
Nee, er zijn geen sporen aangetroffen die duiden op ontginning van het landschap.
- Is er sprake van een esdek en wat is de ontwikkeling en datering hiervan?
Nee, er is geen sprake van een esdek.
- Zijn er sporen die wijzen op middeleeuwse oorsprong van de bewoning?
Nee, er zijn geen sporen uit de middeleeuwen aangetroffen.
- Zijn er sporen van oudere infrastructuur aanwezig?
Onder de Zwarte Dijk zijn karrensporen gevonden en is een knuppelweg aangetroffen die over veen is aangelegd. Verder zijn geen infrastructurele sporen aangetroffen.
- Is er bebouwing aanwezig?
Nee, er is geen bebouwing aanwezig.
- Zijn er nog andere (bewonings)sporen?
Nee, er zijn geen andere (bewonings)sporen aangetroffen.
- Wat is de aard, omvang (begrenzing vaststellen), datering, context, gaafheid, kwaliteit van de aangetroffen sporen?

De Zwarte Dijk vormt de volledige zuidgrens van het plangebied, en loopt hierbuiten nog door. Een typering, datering of waardering van het volledig tracé hiervan is nog niet uitgevoerd.

- Wat is de waarde van de aangetroffen sporen?
De waarde van het spoor wordt besproken op de volgende pagina (hoofdstuk 7.2).

7.2 Waardering en aanbeveling

De aangetroffen vindplaats in conform de criteria in de KNA 4.0 gewaardeerd.

Archeologische waarderingstabel Lage Vuchtpolder. Gemeente Breda.				
Waarden	Criteria	Scores		
		Hoog	Midden	Laag
Beleving	Schoonheid	nee		
	Herinneringswaarde	nee		
Fysieke kwaliteit	Gaafheid		2	
	Conservering		2	
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			1
	Informatiewaarde			1
	Ensemblewaarde			1
	Representativiteit		n.v.t.	

Tabel 1. Archeologische waarderingstabel voor plangebied Lage Vuchtpolder.

1. De criteria schoonheid en herinneringswaarde zijn alleen van toepassing op archeologische vindplaatsen die nog zichtbaar zijn in het landschap. Hier is dat niet het geval daarom is de belevingswaarde niet van toepassing op het onderzochte terrein.
2. De criteria 'gaafheid' en conservering krijgen een middelhoge score. Er zijn weinig sporen aangetroffen.
3. De criteria zeldzaamheid en informatiewaarde krijgen een lage score. Het profiel van de Zwarte Dijk is waargenomen maar verder heeft het archeologisch onderzoek weinig aanvullende informatie opgeleverd over de bewonings- en ontginningsgeschiedenis van het plangebied.

Naar aanleiding van de bovenste waarderingstabel is aan te bevelen het gehele plangebied vrij te geven voor wat betreft archeologie.

Tot slot merken we op dat dit archeologisch onderzoek geen 100% garantie geeft dat er geen archeologische vindplaatsen aanwezig zijn. Wanneer er bij het ontgraven van het terrein toch nog archeologische sporen aan het licht komen, dienen deze volgens de Erfgoedwet 2016 binnen drie dagen te worden gemeld bij de afdeling ruimte van de gemeente Breda.

8 Literatuur

Berends, M., J. Hendriks (red), 2008. *Erfgoed in context. ErfgoedVisie 2008-2015*, gemeente Breda.

Bles, B.J., R. Visschers, 1983. *Bodemkaart van Nederland schaal 1 : 50 000. Toelichting bij de herziene uitgave van blad 50 West Tilburg*, Stiboka, Wageningen.

Craane, M.L. & Peters, F.J.C. 2017: *PvE 2016-10 Lage Vuchtpolder*. Breda: Gemeente Breda.

Gemeente Breda, 2011. *Erfgoedverordening Breda 2011*. Breda: Gemeente Breda.

Jonge, L. de 2017: *Dagrapport Lage Vuchtpolder*. Breda: Gemeente Breda.

Leenders, K.A.H.W., 2006. *Cultuurhistorische landschapsinventarisatie gemeente Breda*, Breda.

Rooze, J.P.M. & Eimermann, C.W.A.M. (2004) *De Belegering van Breda door Spinola 1624-1625*. Breda.

STIBOKA, 1964. *Toelichtingsboekje bij de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Kaartblad 50 West*, Stiboka Wageningen.

Websites

www.ahn.nl

archis.cultureelerfgoed.nl

www.breda.nl

Erfgoed.breda.nl

archeologieinnederland.nl

www.topotijdreis.nl

www.aardeopdekaart.nl

atlas.breda.nl/Viewer/index.html?viewer=Bodeminformatie.Map

Bijlage 1. Sporenlijst

Put	Spoor	Spooraard	Nap onder	Nap boven	Spoordiepte	Begin dat	Eind per	Opmerking
1	0	Matrix						Basis spoor put
1	950	C						
1	990	A						
2	0	Matrix						Basis spoor put
2	001	LG	0.13	0.41	28			
2	002	GR	0.03	0.43	40			
2	003	LG	0.03	0.21	18			
2	004	LG	-0.05	0.13	18			
2	005	LG	-0.75	0.03	78			
2	006	KS	-0.13	0.11	24			
2	007	GR	-0.65	-0.39	26			
2	008	LG	-0.73	-0.47	26			
2	009	LG	-0.99	-0.65	34			
2	010	LG	-1.15	-0.85	30			
2	011	LG	-0.67	-0.41	26			
2	999	VERST						

Bijlage 2. Vondstenlijst

Vondstnummer	Put	Spoor	Categorie	Subnr	Aantal	Gewicht	Opmerking
BR-443-16.001CER	1	990	CER		5	384.3	fragment van een voorraadpot van roodbakkend aw met beide zijden loodglazuur met ijzerengobe, 2 fragm industrieel wit aw: 1 x fragm bord, 1 x fragm kop
BR-443-16.002VST	1	950	VST		1	32.2	natuurlijk fragment Maasvuursteen (P. Dijkstra)
BR-443-16.003MPO	2	004	MPO			2094.3	pollenbak 50x4x4cm ingepakt in folie en vuilniszak
BR-443-16.004MPO	2	005	MPO			2266.5	pollenbak 50x4x4cm ingepakt in folie en vuilniszak
BR-443-16.005ABM	2	004	ABM		29	393.3	houtfragmenten!! gespoeld en gemeten, zie subnrs
BR-443-16.005ABM1	2	004	ABM	1	2	161.4	gebroken takfragment L25xDsn3cm
BR-443-16.005ABM2	2	004	ABM	2	2	86.1	gebroken takfragment L26xDsn2cm
BR-443-16.005ABM3	2	004	ABM	3	25	143.5	takfragmenten langste lengte15,5cm en Dikste dsn1,4cm die te meten is